

Повість без назви (скорочено)

Валер'ян Підмогильний

Валер'ян Підмогильний

Повість без назви

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

ДО ТОГО Ж ЦІЛКОВИТО НЕЙМОВІРНА, ВИГАДАНА ВІД ПОЧАТКУ ДО КІНЦЯ АВТОРОМ, ЩОБ ПОКАЗАТИ СУТИЧКУ ДЕЯКИХ ПРИНЦИПІВ, ВАЖЛИВИХ ДЛЯ НАШОГО ДНЯ І МАЙБУТНЬОГО

Раптовий постук у двері прокинув Городовського з задуми. У цьому помешканні він пробув ще тільки годину. Воно складалося з чотирьох кімнат, що з них одну займав постійний пожилець, а решта три були вільні, бо господарі кудись поїхали. Городовський відпочивав, бо за останні дні втомився, але не фізично, інші сили його вичерпувались. Голод душі мучив його.

Двері розчинилися, і увійшов досить літній чоловік з вусами, бородою і взагалі зарослим обличчям – постійний квартирант цього помешкання. Чоловік хотів документи Городовського, щоб засвідчити у канцелярії домоуправи. Городовський дав військовий білет і один карбованець на заявку. Чоловік на ім'я Пащенко Анатолій Петрович був викладачем фізики. Пащенко цікавився в Городовського, на скільки часу той приїхав, як потрапив саме у цей дім. Городовський відповів, що приїхав на 2-3 тижні, а потрапив сюди через знайомих. Пащенко говорив, що це чудесно, бо він любить усе випадкове, а у власному житті мав дуже мало випадків. Городовський ввічливо погодився, застерігши, що він має на увазі тільки щасливі випадки. Але Пащенко вважав, що незалежно від якості, усі випадки хороші, бо вони ламають звичну чи завбачену лінію життя. А це завжди плюс. Анатолій Петрович побачив, що Городовський втомлений, тому сказав, що піде, але перед цим показав, де ванна. Та коли Городовський вийшов з рушником у коридор, з'явився Пащенко і запропонував одвідати його кімнату.

Перше, що вразило Городовського в цій кімнаті, була похмура пільма (вікно на цьому 4 поверсі виходило в тісний закуток). У охайній кімнаті нічого не було, лише дерев'яна розкладачка, стіл, один стілець і старовинний комод. Пащенко продовжив розмову про випадок. Він вважав, що випадок примушує людей побачити речі з нового боку. Городовський погоджувався і донюхувався, бо чув якийсь ледве помітний дивний пряний запах. Пащенко продовжував: "...люди б задихнулися від своїх звичок і цілей, якби не благородна випадковість. Вона вибиває їх з колії, ламає звички, перевертає мету, і вони бачать те, чого не думали побачити, потрапляють туди, де ніколи не

гадали бути, і для них воскресає те, що вже зовсім зів'яло... Якщо ж випадок калічить їх часом, доводить до сліз, до розпачу, до самогубства, то, повірте, ці тупі свині кращого й не заслужили...". Скоро фізик пішов, бо Городовський був втомлений.

2

Ця повість почалася, власне, трохи раніше у вагоні поїзда Дніпропетровськ – Київ. Городовський не міг заснути вночі і думав про себе, про своє життя. Щоправда, мислити про себе він не любив, бо вважав, що таке самоспоглядання не містить у собі ніякої здорової критики, нових аргументів на користь зміни чи ствердження обраної поведінки, а тільки доводить розумові сили до вищого напруження, не лишаючи ні краплі плодючого дощу.

Коли останній з трьох сусідів у купе заснув, Городовський вийшов у коридор. Відхиливши стільчика коло вікна, він сів і притулився обличчям до шибки. Спочатку він перебрав події останнього часу. Днів десять тому він у складі газетної бригади виїхав з Харкова до Дніпропетровська на ліквідацію прориву у вальцівному цеху металургійного заводу. Його дописи про це вже з'явилися в газеті трьома підвалами. З Дніпропетровська він їхав до Києва, де мали видати його книжку. У центральній пресі він працював уже 5 років, здебільшого в сільськогосподарському відділі, і за цей час написав майже сотню нарисів. Зовсім не їх він уважав за мету своєї роботи. Городовський хотів з цієї осені спокійно віддатись написанню великої, надзвичайно важливої для нього речі, в якій він щиро вбачав усю рацію свого дотеперішнього існування. Для цього він збирав гроші. А пів року тому знайомий редактор одного з видавництв запропонував йому скласти з друкованих нарисів збірку про соціалістичну реконструкцію села. Його збірка була ухвалена до друку. Друк відбувався в Києві, і він вирішив заїхати туди на день з Дніпропетровська, щоб переглянути коректу, простежити за оформленням книжки. Видання книги мало зміцнити його матеріальне становище, гроші могли дати змогу на довший час заглибитися в свою власну працю.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

3

Його книжка була вже зверстана і обкладинка подана художником. Цей художник, з яким Городовський познайомився у філії видавництва, невисокий і білявий, з м'яким розкошланим волоссям, страшенно зрадив, коли автор похвалив його роботу. Художник говорив, що любить малювати пейзажі, але любов рідко дає прибутки, тому він малює обкладинки, а пейзажі прикрашають його помешкання. Художник просив Городовського заходити в гості і дав адресу.

Покінчивши справи у видавництві, Городовський мав час до вечірнього поїзда на Харків. Він вирішив поїхати просто за місто, на околиці Лук'янівки, й повалитись самотою на траві.

Трамвая не було досить довго, і Городовський, ставши в чергу, мав час розглянутися навколо. Черга вигиналась спокійним, досить мальовничим півколом, і

Городовський став оглядати жіночі постаті та обличчя перед собою. Жінки були тут загалом приємніші, ніж у Харкові, і не так великою наявністю вродливих, як меншим відсотком бридких. Вони були свіжі і вдягались виборніше, хоч засобів до цього мали видимо менше.

З'явився трамвай. Черга вщільнилась, у дверцях сталася жахлива тиснява із криками. Городовського відтіснили. Побіч нього пройшла жінка, яку він чи й міг добре постерегти за миготінням голів і тулубів. Але враження від неї дістав дуже чудне, таке яскраве, що мимоволі відійшов геть, щоб краще її роздивитись. Він безглуздо пішов за нею. Серце в ньому задихалось, як від довгого, скаженого бігу. Він почував, що вже ледве може переступати. Відчував до себе сором, гордощі, обурення. Він, серйозна людина, може допуститись такої нісенітниці, як уганяти за випадковою спідницею. Спинись, Андрію, ти смішний!

Андрій Городовський спинився. Йому здавалось, що він ступав за нею нескінченно довго, але, озирнувшись навкруги, побачив, що й пів кварталу не відійшов Хрещатиком від зупинки, де щойно стояв. Він повернувся і пішов в протилежний бік.

Городовський зайшов у "Пролетарський сад" і сів на лавку. Якась огида до себе, похололість рук і невичерпна стома – усе свідчило за те, що він дізнав сильного, виняткового переживання, трохи подібного до страху, якби страх міг бути такий принадний. Чим же вона його так нагло причарувала? Городовський мляво посміхнувся. Причарувала! Це слово здається смішним людині, що має за плечима 29 років, з яких більша половина проминула в добі революції. І що ж вона мала в собі таке притяжне?

Він шкодував, що вона жодного разу не обернулась, але й знав, що сам не привернув би уваги, бо його обличчя якесь мляве і очі досить невиразні. Хоч знав також, що такий вигляд він сам собі почасти виплекав, а в хвилини піднесення і пристрасної задуми прокидалось, оживало його лице і спалахували очі. Городовський пам'ятав, що жінка була досить висока, в сукні... І більше нічого, крім невиразного обрису, він не згадав. Зрештою він досить весело покинув думати про неї. Якщо "чарівниця" не полишила в його душі хоч стільки сліду, щоб він міг її пригадати чи пізнати, вдруге зустрінувши, нікчемне ж її чарування!

До поїзда було ще три години. Він вирішив пройтися пішки на вокзал, повечеряти там і спокійно рушити до Харкова.

Було 4 вересня. На Харків йому, власне, не лишилося ніякої роботи, а з 10-го він мав на місяць путівку в Сочі до будинку відпочинку. І після того ніщо вже не перешкоджатиме йому віддатись давно замисленій роботі, працювати рік-півтора вільно. Про "далі" він не хотів і не потребував міркувати...

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

була його кімната. Думка була чиста, душа прозора і строга, обрана путь ясна. Відімкнув вхідні двері, потім двері до кімнати з коридора. Увійшов, відсунув фіранку й розчинив вікно. Тоді скинув плаща, виклав з валізки на письмовий стіл папери, вмився, переодягнувся. Потім сів до столика при вікні й закрив у свою машинку чистий аркуш.

Але в ту мить двері до його кімнати тихо прочинились, і в них увійшла Зінаїда Михайлівна, сусідка по помешканню. Вона принесла пошту Андрія за час його відсутності і привітала з поверненням. По жінці було видно, що її чоловіка немає вдома, ба більше – що він десь у відрядженні і що взагалі в помешканні, крім них двох, немає і не буде ближчим часом нікого.

Між Андрієм і Зінаїдою Михайлівною відбувається інтимний зв'язок. За все своє життя Городовський ніколи не шукав жінок, але й не уникав їх ніколи, коли випадала нагода зручно, без зовнішніх і внутрішніх ускладнень з ними зійтися. Він зробив висновок, що за нашої доби міжстатеві стосунки передусім відсунулись на задній план, тому зробилися простіші, втративши на гостроті, але вигравши на зручності. Адже життя поставило перед сучасною людиною незрівнянно вищі за кохання, вищі за все індивідуальне й особисте цілі, і в світлі цих вимог не могла не потьмарити яскравість любовного пориву.

Коли Зінаїда Михайлівна пішла, він ясно й радісно усвідомив, що справді неушкоджений вернувся до попереднього життя і несхибно спіймав його звичну нитку. Він пересів назад до машинки. Ті кілька днів, що лишилися йому до від'їзду на курорт, він міг би, власне, й не працювати. Грошей зароблено навіть з деяким перевищенням наміченого плану. Річну творчу відпустку забезпечено як формально, так і матеріально. І він справді не подумав би щось писати. Але сьогодні вранці прочитав у газеті в поїзді, що позавчора куркулі вбили видатного київського партійця Загірного, посланого в один з важких районів на хлібозаготівлі. Це вбивство набуло республіканського значення й стало приводом до передової статті про потребу нещадної боротьби з куркульським терором. І от зараз Андрій вирішив, що потрібно відгукнутись на цю свіжу подію нарисом про кілька подібних актів класової помсти, відомих йому з перших часів колективізації села, в якій він брав участь. Городовський надрукував нарис і пішов здати його, а потім підготувати до від'їзду свої справи.

5

Десь тільки близько сьомої він вернувся. Решта днів перед від'їздом були цілком вільні для читання, для одвідин кіно і театрів. Потім – місяць абсолютного спочинку, місяць моря. Тоді – праця, найвідповідальніше з усього, що він робив, у якій мусив скласти важкого іспита перед самим собою. Ця праця і її наслідки справді покажуть йому, чи йшов він до певної мети, чи тільки афішувався цією метою.

Андрій оглянув свої шухляди. О, порядок у них був досконалий! Він виймав зошити і теки й поволі гортав. Раптом подзвонили у двері. Він радісно здивувався, коли відчинив. Коли жінка досить бурхливо поцілувала його, він відповів їй тим самим. Жінка сказала, що в редакції довідалася, що він повернувся. Андрій подумав, що жодного разу після повернення не згадав про її існування.

За день перед від'їздом він познайомився після зборів з цією присяжною стенографісткою видавничих і літературних нарад і випадково вийшов разом з нею. Того ж дня вона вже була в його кімнаті, звідки пішла досить пізно. Звали її Тоня. Це була негарна дебела жінка, але жвава, весела, напориста. Її вульгарність здавалась йому особливим і досить високим стилем, який не кожна жінка спроможна мати. Зараз її поява була цілком доречна, зважаючи на його грайливий настрій. Єдиною невигодою товаришки Тоні було її куріння, бо Городовський не тільки не палив сам, а й насилу терпів курців близько себе. Він не зносив тютюнового диму, тому після минулих одвідин товаришки Тоні мусив побризкати кімнату подвійною порцією лісової води.

Він сказав їй не курити. Але поки він, заклавши під голову руки, лежав поруч неї з приплющеними очима, Тоня, спершись на лікоть і звисаючи майже над його обличчям виступами свого багатого тіла, смаковито затягалась димом. Тоня говорила, що куріння дає жінкам задоволення. Городовський слухав її, відчуваючи в усій істоті якесь гнітюче, всеосяжне заціпеніння. Від задоволення, з яким він зустрів свою гостю, не лишилося сліду: тепер вона збуджувала в ньому тільки безжальну зневагу своїми оголеними розкошами, своєю плоскою мовою, в якій справді видно було вбогість, але внутрішню, і послужливим чеканням грубої ласки. Андрій раптом здригнувся від огиди й затулив руками обличчя. Він сказав, що його нудить. Жінка почала збиратися додому. Вона викликала в нього спазму огиди. Тоня заявила, що завтра прийде ще. Андрій сказав, що їде на місяць в Сочі. "Але ж поїзд на Сочі ввечері, і ми зможемо чудово провести день на прощання", – сказала Тоня. Охоплений розпачем від її напосідання, він намірявся вже послати під три чорти, але сказав, що вирушає літаком о восьмій ранку. "А все-таки заскочу перед обідом. Може, ти спізнишся або не достанеш квитка", – сказала жінка і пішла. Городовський добув із шафи пульверизатор і, блідий, розхристаний, ходив по кімнаті, бризкаючи по всіх кутках сосновим екстрактом.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

6

О пів на восьму в плащі й з чемоданчиком в руках Городовський був уже на аеродромі. Квитка він потурбувавсь замовити собі ще вчора ввечері телефоном. Чекаючи на літак, він думав, що відчуває збридження до бідної Тоні. Вчора було порушене те вміння панувати над собою, яке він уважав за досконале. Хтось бачив його перекривлене лице, хтось почув його здушений голос – ось у чому була його вчорашня поразка. Інженер з освіти, Андрій якнайкраще знав, що найменша поломка, коли її не залагодити вчасно, згодом розладить усю велику машину, його механізм дав перебіг – це його тривожило. Це, безперечно, нерви, наслідок перевтоми, перенапруження душі. Треба тільки відпочити глибоко, і всі ці неприємні симптоми минуть безслідно.

Андрій сів з іншими пасажирами в літак. Городовський, що літав уже не вперше, пильно дивився у віконце поруч сидіння, як і завжди, стараючись спіймати момент, коли апарат відірветься від ґрунту. Але й цього разу підйом він помітив лише тоді, коли

літак був уже на добрий метр над землею.

Сьогодні він мимоволі пригадав той день, коли теж бачив місто згори вниз, хоч з далеко менш поважної височини – це було 11 років тому, коли він, Андрій Рудченко, що й гадки не мав про свій майбутній псевдонім, після двотижневої неймовірної мандрівки з глухого Гадяча 18-літнім хлопцем під'їжджав на даху вантажного вагона до Москви. Тоді, багато років тому, коли він здійснював свою подорож, йому доводилося ночувати під відкритим небом. Якось з однією дівчиною вони вартували вночі одне одного: спочатку спала дівчина, а Андрій вартував речі, а потім навпаки. Тоді він ще не знав жінок, хоч залицявся до симпатичних гімназисток. З кількома навіть ходив під руку й цілував їх під ворітьми на прощання. Це було цікаво й дуже приємно. А коли охороняв ту дівчину, почував щось урочисте. Спочатку він споглядав сплячу, а потім узяв її руку й почав торкатись до неї своїм лицем. Потім нахилився і тихо, в таємничому екстазі цілував її волосся, чоло і очі. Плакав беззвучно, не витираючи сліз, бо кожна з них спливала по його щоках краплею незглибної насолоди. Чи довго це було? Можливо. Потім настав спокій. Зранку він допоміг їй сісти у вагон, а сам умисне сів у інший, щоб більш ніколи її не побачити. Невже на тій станції тієї ночі він навіки покинув свою юність, поневоливши й закріпачивши себе завданнями? Невже у неспокої життя його серце збудлилось, утративши велику здатність бути ніжним і зреченим? Невже не можна вдруге – втілки вдруге! – зазнати тих хвилин.

Думка про це глибоко вразила його. Він розплющив очі, і шум пропелера здався йому диким, ніби щойно почутим гуркотом.

Коли в глибокій долині почало окреслюватись згромадження Ростова, Городовський облишив сперечатися з силою, що ним заволоділа. Він скорився, і після п'яти років зупинки ніби продовжувалась його перервана путь. Діставшись з аеропорту на вокзал, він узяв собі квиток до Києва.

7

Вийшовши з поїзда на київському вокзалі, він жадібно вдивлявся в обличчя, маючи незрозумілу й цілковиту певність, що зустріне її вже зараз. Почувався на диво спокійним. Він вірив, що його прагненню мусить бути негайна відповідь, бо для нього ця жага була надто велика, надто руїнницька.

Огляд платформи скінчився безрезультатно. Андрій думав, що саме скаже, коли її побачить. Але ці слова надто гарячково кидались у його голову, тож він вирішив цілком покластись на своє натхнення.

На привокзальній площі йому поталанило не більше. Він сів у трамвай. Сидів коло вікна наготові, ладний зірватись і вискочити зразу, як тільки помітить її. Але марно відсувалися квартали, як пекучі відтинки пустелі. Зненацька він стріпнувся, зрозумівши, що може бачити тільки один бік вулиці. тому він проїхав назад кілька вулиць. Але хіба за цей час не змінились люди з того боку? Хіба не бачитиме він завжди тільки половину вулиці, хоч скільки б їздив туди й назад цим жалюгідним трамваєм? І чому він вибрав саме цю колію? Чому він на єдину мить не може стати повсюдним, як сивий бог.

Думки його почали плутатись у диких фантазіях. Кілька секунд йому здавалось, що, вперше перестрінувши ту жінку, він виразно відчув запах ліків, отже, вона, ймовірно, працювала в лікарні. Але потім з розпачем пригадав, що цей запах походив тоді від нього самого, бо перед від'їздом з Одеси він порізав собі пальця, який довелося залити йодом і перев'язати.

Тепер він стояв біля опери. Стояти було нестерпно, але йти кудись ще важче. Праворуч чи ліворуч, вперед чи назад – всі ці можливості роздоріжжя були однаково страшні й безглузді. Раптом Андрій згадав, що має десь спинитись. Він подався до найближчого готелю.

На щастя, в першому ж він знайшов кімнатку. Думав, що з якоїсь не відомої йому причини, вона теж живе в цьому самому готелі. У номері тремтів огидним дροжем. Пробував підвестися, але ноги ламались під ним. Вода, що він хотів напиться, вихлюпнулась на коліна. Задихаючись від спазм, кривлячись від болісних ударів серця, він витягав руки, випростувався, згинався, струшував головою, щоб зберегти притомність. І втримався десь на крайній межі.

У цій кімнатці він прожив шість днів. Перший день він до глибокого вечора не виходив з готелю, охоплений хворобливою слабкістю після пережитого нервового нападу. Лежав дуже довго на канапі в забутті, але не міг ні заснути, ні мислити. Потім спромігся сісти коло столу і випити склянку чаю, бо від самої думки про тривнішу їжу його нудило. Раптом його охоплювала енергія, всі м'язи налились залізною снагою, зір став ясний і гострий, і думка чітко сказала йому: шукай і мусиш знайти!

Цілу ніч він проходив містом. Винишпорив передусім густу мережу вуличок у центрі, що плетуться між Володимирською і Сінним базаром; далі піднявся на Печерськ і пройшов величезний парк, що тягнеться знизу майже до Лаври. Потім, уже під ранок, плутався темними ярами Звіринець, де навіть удень нечасто здибаєш людину. Він знав чудово, що не зустріне тут нікого, бо навіть не шукав серйозно цієї ночі – робив ніби випробу своїх сил, дізнавався міць свого прагнення.

Але десь о восьмій ранку він сидів уже на лавці за облвиконкомом коло зупинки трамвая № 4. Звичайно, йому здавалось найлогічнішим скерувати свою увагу саме на те місце, де він побачив незнайому вперше. А проте поволі точилися години, минув день, нечутно настав новий вечір, нова ніч, не давши йому ні крихти здобутку.

Віднині він ставав віч-на-віч з величезним містом, кількома сотнями тисяч жінок, які в ньому жили і серед яких він мав відшукати тільки одну, яка не мала для нього ні прізвища, ні адреси. Думку про те, що вона теж могла бути в Києві тільки проїздом або вже виїхати з нього за ці дні, він відкидав як смертний вирок.

Одного разу в дощ і вітер його опанувала божевільна певність, що саме в цю негоду, попри всяке сподівання, його намір доконається, і він блукав під зливою кілька годин з виглядом людини, що поспішає у невідкладній справі. Після того цілий день кашляв і хрипів.

Якось йому стрівся той білявий художник, що оформляв його книжку. Городовський заявив, що збирався їхати до Сочі, але передумав і вирішив пожити

місяць у Києві, щоб опрацювати деякі матеріали у Всенародній бібліотеці. Почувши, що Городовський живе в готелі, художник сказав, що його знайомий виїхав з родиною на дачу і просив знайти когось, хто б пожив у нього цей місяць. У них там лишився, правда, квартирант, але дивак, на якого вони не хотіли б звірятись.

Городовський радо схопився за пропозицію. Він не раз уже подумував, що треба вибратися з цього нещасливого готелю в якийсь інший, тому, одержавши тут же від послужливого художника рекомендаційного листа, поспішив другого ранку переселитися на нове помешкання, де передусім вирішив відіспатися.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

8

Він прокинувся вже давно, але нерухомо лежав на канапі. Андрій лежав і думав про те, що його життя змінило домінанту.

Городовський віддавна привчав себе дивитися на самого себе здалека, з якоїсь фінальної точки. Він міг простити собі будь-які вагання, зриви й стрибки, але ніколи не простив би моменту нерухомості. Культ мети проймав його так глибоко, що зміст самої мети якось непомітно ніби відходив на другий план, ставав лише необхідним додатком до неї. Тепер у нього "домінантою" було жадання жінки. І коли він віддався зараз цьому бажанню, то тільки тому, що воно пройняло його наскрізь. Він відчував якусь чистоту, ніжне піднесення. Справді, він же не любив ще ніколи. І йому здавалося зараз, що через свої брудні й ниці зносини з жінками, він підготувався до справжньої любові.

Кінець кінцем, домінанта в його житті змінилася вже не вперше. Його юнацькою мрією було інженерство – не для чого іншого він подався юнаком із свого містечка до Москви, де працював несамовито чотири роки в інституті. Але тоді перелом був менш раптовий: кінчаючи інститут, він відчув, що обрана професія не може задовольнити його цілком. Городовський вирішив не бути інженером. Як людина обережна, він усе-таки здав дипломну роботу, але робота над нею була вже тільки інерцією. Вернувшись з дипломом до рідного Гадяча, він вступив до редакції тамішнього органу й через два роки переїхав до Харкова. Отже, в житті з погляду свого прагнення він був досі інженером, потім журналістом, тепер став закоханим. І все це з однаковою силою пристрасті.

Лишалось все-таки знайти її. Він підвівся, вмився, опорядив свій костюм, бо спав одягнений. Їсти йому хотілося страшенно – вперше після довгого часу.

Городовський вирішив, що треба скласти план, бо хаотичні пошуки нічого не дадуть. Але для розрахунку потрібні дані! Їх він мав до смішного мало: по-перше, він був зараз певним, що незнайома, зустрінута ним, несла в правій руці портфель – отже, вона десь працює; по-друге, лишається незаперечним, що вона надзвичайно цікава і, як така, конче повинна мати певне коло знайомих, прихильників, може, чоловіка чи коханця (це його не турбувало зовсім), з якими вона не може не відвідувати кіно, концертів і театрів. Установи й видовища – ось куди мусить бути скерована його увага.

Для початку він вирішив цього вечора відвідати один з театрів. Найближчий: це був театр ім. І. Франка. Коли він з'явився, дзвонив другий сигнал, зал був повний. Оглянувши його вмість увесь згори донизу, вздовж і впоперек якимсь одним суцільним поглядом, Городовський переконався, що тут немає.

9

У Франка він просидів, звичайно, тільки першу дію, після якої покинув театр. По дорозі йому трапився цирк, де гастролювала оперета, але квитків більше не продавали; отже, йому залишалося тільки кіно. Побувавши в одному, він устиг ще на останній сеанс другого. Наслідків він тим часом не досяг жодних. Але принаймні для нього став ясний план щовечірньої роботи: один театр і два кіно.

Тепер Городовський з усією свідомістю виконаного обов'язку міг спокійно вернутися додому, але він ще якусь годину поблукав – уже тільки для розваги й спочинку.

Десь тільки на початку другої Городовський вернувся додому. Ні, спати він сьогодні не буде! Тепер він міг би навіть змалювати жінку, яку так пристрасно заповзався шукати. З ледве помітних уривків він відновив поволі повне, всебічне уявлення. Він уже знав тепер не тільки її лице і постать, а й одяг, взуття, навіть форму годинника на її руці. Сьогодні до її зовнішніх ознак раптово додався ще портфель. Її образ став абсолютно викінченим і близьким, майже належним йому неподільно.

У кімнату Андрія зайшов Пащенко. Він сказав Городовському, що того дня коли вони познайомилися, він спав, вранці і ввечері теж, сьогодні вранці так само. Пащенко навіть боявся, чи це не летаргійний сон. Андрій відразу згадав, що в театрі йшла п'єса за наступний день. Отже, він проспав добу.

Пащенко розповів, що на лекції і школу витрачає дві-три години щодня, не більше, бо він не один з тих йолопів, що з головою навантажуються працею, лізуть із шкури, щоб висунутись, заробити грошей, одно слово – досягти становища й заможності. Такі люди нагадували Пащенку жуків, що з поважним виглядом качають гнойові кульки. Хто більше наробить таких кульок, той славетніший жук. Городовський сказав, що людьми рухають не лише гроші, становище. "Тобто кульки духовного гною? Всі так звані вищі пориви душі?", – спитав Пащенко. А потім додав: "Вам можна голову продовбати якоюсь мораллю та правилами, та коли вам буде треба, справді треба, ви не тільки вб'єте й пограбуєте, а ще й прикриєте це високими мотивами, якщо це можливо, – бо треба, ось що вами керує, а не якась мораль".

Пащенко говорив, що він один з рідкісних винятків з цієї маси, що з поривами, завданнями й пристрастями. Він відкинув від себе статевий голод. Навіть шлунковий голод обмежив, бо на день їсть лиш один раз. Пащенко говорив: "Я не роблю в житті нічого понад те, що доконечне для підтримки мого існування: кімната, сяке-таке опалення, обід, дещо з одягу, дуже рідко. Для цього всього, я вирахував, мені вистачило б півтори години лекцій на день. Але умови шкільного розкладу примушують мене витрачати щодня дві й три години, на превеликий жаль. Через це, як ви можете зрозуміти, у мене за багато років зібралось, може, кілька тисяч заощаджень – вони

валяються там у моїй шухляді. Якщо хочете, я подарую їх вам".

"Людина не те, що вона читає лекції, не те, що вона сидить в установі, не те, що вона говорить і робить на людях. Вона те, що вона для самої себе, в неофіційній частині своєї програми. Отам її справжнє пізнання. Поворухіть її самотні, затаєні думки, зазирніть у її родину, у її пристрасті – і тоді ви побачите людину: голу, без комірця, без половин слів, якими вона так спритно навчилася прикривати своє життя", – вважав Пашенко. Він казав, що обминає людей, готовий плюнути на них. "Чому ж у такому разі ви приходите до мене?" – спитав Андрій. "Ви мені потрібні. Людей я зневажаю, а вас люблю... любов'ю смерті", – похмуро сказав Пашенко і додав: "Ви знаєте, чому я так пізно вернувся сьогодні? Тому що я боявся йти додому, боявся застати вас знову сплячим або... мертвим".

Пашенко почав розповідати, що кожного вечора їздить на Печерськ з саперною військовою лопаткою. Іде потім туди, де не ходять люди, де яри, провалля, кручі. І там копає...

Андрій попросив пояснити.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

10

ДЕКЛАРАЦІЯ РЕЗОНЕРА

Пашенко почав розповідати, що перший кардинальний випадок, який трапився з ним – його народження. Його брат і дві сестри були зовсім відмінні від нього (вони вже всі померли). Дитиною він був недовірливий і нерухливий: брат і сестри обминали його й боялися.

Минуло 30 років, і одну з його сестер на смерть переїхав трамвай. Ця загибель справила на Анатолія велике враження. Коли сестру привезли додому з потрощеними ногами, розчавлену, закривавлену, він ридав, бився на підлозі, кричав, ревів. Пашенко говорив, що плакав не так від втрати сестри, а від певності, наочності нікчемності людини: досить трамваєві переїхати людину, яка жила, сміялася, ходила, і вона робиться трупом. Відтоді люди стали для нього ще дальшими і, головне, дрібними, крихкими, жалюгідними, як мухи. І страшенно марними...

Анатолій вчився, батько брав його з собою до суду, бо був адвокат. У хлопця зовсім не прокинувся спадковий нахил до юридики, як це міг подумати батько. Анатолеві здавалося, що в суді справи розглядали зовсім диким, несподіваним чином! Замість того, як це було б природно, нормально для розумних людей, щоб один обізнався з справою, вдумався в неї і розв'язав її, потрібен цілий синедріон, де один говорить одне, другий зовсім протилежно, потрібні всі ці промови, докази, напади і оборона, ніби це футбольна гра, де комусь треба забити гол! Хлопець збагнув у судовій залі хисткість людського розуму так само, як зрозумів хисткість людського тіла після смерті першої сестри. Для нього людина стала ясна: квола, недолуга істота, що пробирається у всесвіті з блимаючим каганчиком свого розуміння.

У 16 років він пізнав і жінку, але зразу ж відштовхнув її з огидою, як прилад, що найяскравіше здатен показати, яка кожен з них тварюка. Ці зчеплені тіла, цей вираз обличчя, слина, нарешті, запах... Анатолій почав читати і читав, як хронічний алкоголік. Він бачив, яка кривава й ница людська минувшина, яка сліпа й безпорадна історична дія людини. Всі ці смішні держави, війни, розбрати, ями й багновища, в які систематично провалюється людський рід. Це ж не історія розумних істот, це історія недоумків, йолопів, маніяків!

Пашенко вважав, що всі люди в основному негідники, лицеміри, неймовірні себелюби. А всіх людей ненавидить через їхнє вдавання. Адже звір не соромиться своєї дії, а людина соромиться; звір прямо й чесно виявляє себе, а людина боягузливо ховається за бундючними чуттями, за високими спонуками, за ідеями: вона підліша за звіра. І найогидніше те, що це людське вдавання ввійшло в плоть і кров, що людина битися лізе, коли почнете доводити їй, що вона просто мізерний блазень.

"Я часточка, що випала з загального руху, діставши тим самим змогу побачити збоку весь процес. І за те, що я збагнув життя, воно засудило мене на самотність. Для всіх я тільки виродок", – говорив Пашенко. Коли з заслання вернувся його брат, то розшукав Анатолія. Вони не знайшли спільної мови. А через два роки брат помер. Пашенко мав розпорядитися братовим майном. Брат був неодружений і, крім книжок, які Анатолій подарував інститутіві, власне, не мав нічого. Собі він взяв одну тільки річ: це була невеликого розміру скляна банка, у якій було руде зілля. Лише через рік Пашенко зрозумів, що це банка з гашишем.

Анатолій точно знав, що брат не курих. Але в своїх політичних блуканнях він довгий час пробув у Азії і там, очевидно, для курйозу придбав собі ту банку з наркотиком.

А Пашенко почав курити гашиш. Він говорив Андрієві: "Не жалкую ні в якому разі. Навпаки, запевняю вас! Бо світ збудований таким ідіотським чином, що сприйняти його, який він насправді є, можливо тільки за допомогою наркотику". Пашенко говорив, що не переконує Андрія, що треба курити, а просто хоче висловитися. Свої відчуття після куріння Пашенко описував так: "Все, що ви знали, бачили, що ви були, зникає. Ви скидаєте з себе все, що накинуло вам виховання, суспільство, освіта, традиції, ви робитеся незайманим згустком життя. Ви струшуєте з себе найдошкульніші кайдани, які вам приречено тягати по землі, – простір і час. Ви вільний, вічний, незалежний, ви всемогутній. Ах, правда, цього не можна уявити! Це поза межами". Але чоловік признався, що потім йде звичайна реакція: гіркота, стома, каламуть, пригнічення, якими світ мстить за те, що ви прозирали в нього.

Спочатку він курих раз на десятиденку. Згодом дійшов до п'ятиденки. Він курих учора, і залишилося дві цигарки – на 17-е і на 21-е. Пашенко зібрався йти. Тоді Городовський спинив його: "Стривайте, ви, здається, підкреслювали мою особливу роль у вашому житті". "Ваша роль у тому, що ви вислухали мене. Ви ж четвертий великий випадок мого життя. Скажу вам просто: мені не хотілося покинути цей світ, не розказавши про своє життя", – сказав Пашенко. А тоді розповів, що планує покінчити з

життям самогубством і саме саперною лопатою викопав собі печеру в сторчовій стіні на звороті яру. Там завалить печеру, а в ній вип'є отруту. Бо він не хоче, щоб його труп мацали й розтинали люди.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

11

Вранці, вийшовши до коридора, щоб рушити в свою першу розвідку по установах, Городовський після хвилинного вагання підійшов до дверей сусіди й різко постукав. Не чекаючи відповіді, постукав ще раз. І все-таки йому здалося, що Пащенко озвався не досить швидко.

Як і раніше, його вразила сутінь кімнати з вікном, затуленим до половини високим чудернацьким муром.

Городовський сказав, що вислухав те усе вчора тому, що сам був у трохи незвичному настрої. Він назвав Пащенко божевільним і виродком: "Ви безсилий злобитель, безсилий невдаха. Ви не виродок, а викидень життя. Ви потвора. Якраз ви бундючна тварина. Але свою несамовиту гордість ви прикриваєте брехливим викриттям гордості інших. Це підло. Так, людині є чим гордитися. Але, як собака, з яким ви й порівнювали себе, ви маєте смак до людського калу, ви пожираєте його і робите собі насолоду з того, що внюхуетесь в нього. Що ж, про смаки можна було б не сперечатися. Але цим калом ви намагаєтеся забруднити все велике в людині – її розум, натхнення, її пориви й любов. Для вас жінка міститься між пупком і коліними... ви просто покидьок, який може трапитися байдуже за всякої доби, бо він позбавлений усякого значення. Ви замахнулися на те, щоб бути самодостатнім, тобто бути сам собі богом, але схилили, і богом вашим стала гашишна цигарка... не будь у вас гашишу, ви запиячили б, форма отруєння не важить".

Городовський відвернувся і вийшов. Серце його напружено билосся, у вухах він почував далекий шум. "Чому я так розійшовся?" – подумав він. Андрій ніби порівнював себе з Пащенко.

Він заспокоївся остаточно лише тоді, коли дійшов до майдану III Інтернаціоналу, звідки вирішив почати свої обходи установ. Андрій вибрав саме центр, бо йому здавалося, що жінка такої якості не може працювати в другорядній установі.

У першій же, що трапилася, крамниці канцприладдя, він придбав портфель для надання собі належного ділового вигляду. Цей портфель, цей ніби щит у своєму поході на установи, Городовський заповнив для ваги газетами і відразу почав почуватися набагато краще. Передусім він поклав собі не поспішати, бо похапливість якнайбільше могла його зрадити. Тому в кожній установі він затримувався не менше як чверть години.

Кожна його поява в новому місці стала тепер своєрідним творчим актом. Одного керівника він зацікавив широким проектом підсобних підприємств, перед другим виступив у ролі поширювача літератури. Але з другої половини свого робочого дня

обачно перекинувся в протилежний кінець міста, щоб не впасти кому-небудь у вічі на вузькому просторі вулиці, де він досі товкся.

Нарешті пів на четверту, кінець праці, обід і змога підбити підсумки. На купленій карті Києва він старанно відзначив обстежені вже квартали й намітив орієнтовний план дослідження на завтра. На сьогодні скінчено. Але... Яка хибна була його думка про те, що установ не дуже багато! Навпаки, їх безліч.

У нього утворилася прогалявина в часі між четвертою годиною і восьмою, коли починалася в театрі вистава. Ці три-чотири години треба було заповнити. Читати на людях він не міг, бо читання, одна з найглибших насолод його життя, була неодмінно пов'язана з кімнатою, де немає нікого іншого. Для заглиблення в книжку він мусив би вернутися на свою квартиру, що було йому відразним. Городовський боявся, що Пащенко спробує використати його як слухача свого навіженства, особливо тепер, коли наближається час його оскаженілого самогубства. Пащенко здавався йому таким гидким, що він без вагання змінив би квартиру, якби вона не була безплатна. Фінансова доцільність радила йому не нехтувати дармовим притулком, а щоб уникнути по змозі прикрого контакту з Пащенко, помешкання використовувати лише для ночівлі, причому на ніч замикаючи свої двері.

Городовський вирішив навідати того білявого художника – Євгена Безпалька, який жив на Лабораторній вулиці в двох досить великих кімнатах. Одна з них була їдальнею, дитячою, будуаром дружини, друга – його ательє або робітнею. Вдома художник був сам. Поки Безпалько перевдягався з халата, Городовський роздивлявся одну по одній його картини. Дружини художника і дітей не було, бо поїхали на дачу. Безпалько розповідав, що спершу не хотів одружуватися, але потім таки одружився, і це прекрасно. У нього дві чудових дочки.

Художник почав показувати пейзажі Полтавщини, Поділля. Після Поділля художник запросив гостя до маленького столика, поставивши на ньому пляшку вина, тарілку яблук та груш, другу з патоковими бісквітами. Городовський сказав, що не п'є. "Як можна зневажати вино? Я завжди уявляв, у мене навіть така теорійка, що всі щирі й гарні люди неодмінно мають любити вино, а цураються його тільки понурі добродії, які вмісне хочуть не бути такими, як усі, які щось ховають або вдають", – сказав художник. Тоді Андрій сказав, що не п'є через шлунок.

Художник, як делікатний хазяїн, чекав, щоб гість перший почав мову про його роботу. А щоб не утворити паузи, вернувся до своєї попередньої теми. Безпалько сказав, що родинне життя має головну невигоду: надзвичайно важко терпіти коло себе одну й ту саму людину протягом довгого часу. Ніякого кохання не вистачає, щоб задрاپувати хибі і обмеженість істоти, з якою ви щохвилини стикаєтесь. Бо кожен по-своєму хибний і обмежений. Але він має дуже гарний спосіб усе налагодити. Він називає його курортною кампанією: щороку на місяць він їде без дружини, дружина без нього. Зараз дружини немає вже два тижні. Перший тиждень він радів, що її нарешті немає. На другому тижні, йому вже приємно відчувати, що вона взагалі десь є. На третьому тижні він почне писати їй любовні листи. Четвертий тиждень він буде

повний чекання і солодких мрій про момент, коли вона нарешті буде вже тут, разом з його милими дівчатками,

Городовський почав говорити про роботи художника. Він вважав, що картини занадто "щасливі", що не мають ні бур, ні грози, ні ночі. Все лише квітує. Безпалько вважав, що мистецтво доповнює життя. Інакше нащо воно здалося б? Питання – чим доповнювати? Темрявою чи сонцем? Художнику здавалося, що в людському житті цілком досить горя і бур, щоб їх ще треба було доповнювати в мистецтві. Тому він малює тільки світле і ясне.

"Ясні поля, світлі ліси – все це дуже добре, але що це має спільного з нашим життям і особою, повною страшною боротьби? Де у ваших картинах, я не кажу вже відбиток, а хоч би відгомін тих колізій, що розв'язуються зараз? ... навіщо малювати тільки природу, якою цікавляться тепер, крім природознавців, тільки мисливці?" – питав Городовський. Художник сказав, що хоче нагадати усім про природу, бо любити її – велике щастя, ніякі вибухи й домни не заслонять її. Безпалько був впевнений, що через п'ять-сім років зробить свою виставку, і всі здивуються, всі будуть вдячні йому за пейзажі.

"Наше покоління, а також наступні будуть вдячні тільки тим митцям і публіцистам, які зуміють правдиво відбити в своїх творах наше життя, а – сказав Городовський. – Показати людей і ідеї нашого часу в їхніх сутичках і перетворенні – ось справжня мета для того, хто хоче залишити щось цінне для нащадків: їм не потрібні будуть ваші радісні пейзажі, їм буде потрібна лише правда: жива, реальна епоха".

Городовський сказав, що мусить уже йти. Він попросив художника не сердитися за такі слова. На прощання Безпалько подарував Андрієві малюнок з Полтавщиною і спитав, як живеться з Пашенком. Андрій відповів, що ніхто його не турбує.

Йдучи вулицею, Городовський думав, що художник – обиватель, що завівся дружиною, дітьми, попиває вино й маже свої сонячні пейзажі. Він помітив, що мене щось у руці, – це був ніжний ескіз художника. Не спиняючись, Городовський подер його й викинув. Потім ухвалив собі пройти п'ять разів з центру до вокзалу й назад. І, тільки відбувши цю покуту, рушив виконувати свою вечірню програму: один театр і два кіно.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу